

LANGUAGE EDUCATOR AWARENESS (LEA)

TALENSENSIBILISERING EN ONTWIKKELING VAN MULTICULTUREEL BEWUSTZIJN IN (TAAL)LERARENOPLEIDINGEN

A. TALENSENSIBILISERING

1. Beschrijving

Talensensibilisering (*'éveil aux langues'*, *'language awareness'*) is een geheel van didactische activiteiten m.b.t. taaldiversiteit, of anders uitgedrukt, m.b.t. het fenomeen taal in al zijn verscheidenheid. De leerlingen ontdekken op speelse maar gestructureerde wijze allerlei aspecten over taal/talen, die hen zullen helpen bij het eigenlijk taal leren – ook hun moedertaal! – en waardoor zij tegelijk meer open zullen staan voor andere talen en culturen.

In de praktijk betekent het dat er in de klas vele talen aan bod komen, die best gekozen worden op grond van hun relevantie voor de klas. Bijv. de moedertalen van de leerlingen, de landstalen, streektaalen... in een gemiddelde Brusselse klas ben je zo al vlug aan tien of meer talen. Andere talen zijn dan weer interessant omwille van duidelijke verschillen met onze westerse talen, bijv. Chinees of Japans door het andere schrifttype.

2. Doelen

De bedoeling is uitdrukkelijk niet het leren van die talen, dat zou uiteraard totaal onrealistisch zijn. (Talensensibilisering is trouwens duidelijk te onderscheiden van taalinitiatie, dat immers gebonden is aan een welbepaalde taal, en een eerste stap is in het leren van die taal). Talensensibilisering is spelenderwijs leren over talen. Als zodanig kan het perfect dienen als voorbereiding of aanvullende begeleiding van het leren van talen, welke talen dit ook zijn.

De doelstelling van talensensibilisering is het ontwikkelen van basiscompetenties op zowel taalkundig als intercultureel niveau. We onderscheiden kennis, attitudes en vaardigheden.

- Kennis: algemene inzichten over allerlei aspecten van taal/talen en culturen (cfr. 'taalbewustzijn'). Bijv. hoe ontstaan en ontwikkelen talen, hoe komt het dat er leenwoorden zijn, hoe komt het dat er momenteel zoveel Engelse woorden in onze taal opduiken, hoe komt het dat er in andere talen voor dezelfde klanken andere schrijfwijzen bestaan (schrifttype, spelling)....
- Attitudes: openheid en interesse voor andere talen en culturen. Taal is hét communicatiemiddel en is de toegangspoort bij uitstek tot een cultuur. Aangezien wij in een multiculturele omgeving en een 'geglobaliseerde' wereld leven, is dit voor iedereen verrijkend.

In multiculturele klassen kan aandacht voor elkaars taal een sterk bindmiddel zijn. Speciaal voor anderstalige leerlingen is het een bevestiging van een belangrijk element van hun identiteit (hun moedertaal), waardoor hun zelfwaardering en leermotivatie – niet in het minst voor het Nederlands – fel verhoogd wordt.

- **Vaardigheden:** cognitieve, metalinguïstische en metacommunicatieve vaardigheden die het leren van talen en het communiceren bevorderen. Bijv. het herkennen en kunnen onderscheiden van klanken, het herkennen en gebruiken van (cultuurgebonden) lichaamstaal, het leren inschatten van formeel of informeel karakter van situaties en aanpassen van het taalgebruik...

Onderzoek heeft al uitgewezen dat eerst de doelstellingen op het vlak van de attitudes bereikt worden. Dus op korte termijn is er een intercultureel effect. Effecten op het vlak van taalverwerving nemen toe met de duur van het programma talensensibilisering.

3. Geschiedenis

Talensensibilisering als concept bestaat al tientallen jaren, zij het in diverse benamingen en landen. Als voorloper geldt de beweging voor language awareness in de jaren '70, met als bekendste vertegenwoordiger Eric W. Hawkins. Omdat veel (kansarme) leerlingen taalachterstanden bleken te hebben, wilde deze beweging dat het (Britse) onderwijs op systematische en vakoverstijgende wijze (language across the curriculum) aandacht zou besteden aan het fenomeen taal, en dus zou kneden aan een overkoepelend 'taalbewustzijn'. Het leidde tot interessante projecten in de jaren '80, maar zwakte weer af toen de noodzakelijk geachte curriculumwijzigingen uitbleven.

In de jaren '90 echter kregen de ideeën van Hawkins e.a. elders in Europa een nieuw elan. In Neuchâtel in Zwitserland werd in 1993 op kleine schaal geëxperimenteerd rond de integratie van moedertaal- en vreemdetaalonderwijs. Onder de naam EOLE (éducation et ouverture aux langues à l'école) groeide het in een 5-tal jaren echter uit tot een programma dat officieel goedgekeurd werd voor het basisonderwijs in heel Romaans Zwitserland.

Ook in onderwijs- en onderzoekscentra in andere Europese landen (Frankrijk, Duitsland, Spanje, Oostenrijk) was er een actieve belangstelling voor *éveil aux langues* of talensensibilisering, als onderdeel van het reguliere taalonderwijs. De samenwerking tussen deze instellingen leidde tot het Europese Socrates-Lingua project EVLANG (1997-2001). Er werden leermiddelen en vormingssessies ontwikkeld en toegepast in tientallen basisscholen. Daarnaast werd een observatie- en evaluatiemethode ontwikkeld om het effect van talensensibilisering na te gaan. In het vervolgproject, *Janua Linguarum (JALING)*, werd het aantal deelnemende landen uitgebreid tot 16. Dit project werd ondersteund door het Europees Centrum voor Levende Talen te Graz (2000-2003) en werd verdergezet als Comeniusproject tot 2004. In dit project werden de materialen uitgebreid naar jongeren en oudere leerlingendoelgroepen, werd onderzoek verricht naar de mogelijkheden tot integratie binnen de verschillende nationale curricula, en werd eveneens gepeild naar de attitudes van leerlingen en ouders t.a.v. talensensibilisering (zie <http://jaling.ecml.at/>).

Ondertussen werd in de Belgisch-Franse Gemeenschap *éveil aux langues* opgestart als pilootproject, op initiatief van Minister voor Jeugdzaken Jean-Marc Nollet. In het schooljaar 2003-2004 namen een 6-tal Franstalige scholen eraan deel. Materialen en vormingssessies uit

EVLANG en Janua Linguarum werden aangepast aan de regionale context. Het project werd gecoördineerd vanuit de Universit  de Liège en werd voorafgegaan door een conferentie (zie Blondin & Mattar 2003; <http://www.mag.ulg.ac.be/eveilaulangues/>)

Op Europees niveau zullen in de periode 2004-2007 twee aspecten verder uitgewerkt worden, opnieuw ondersteund door het Europees Centrum voor Levende talen te Graz. ALC (Across Languages and Cultures) is gericht op de ontwikkeling van een set van competenties en curriculumonderdelen in verband met een pluralistische benadering van taalonderwijs. LEA (Language Educator's Awareness) is gericht op de vorming van leraren in het kader van talensensibilisering. Aan dit laatste neemt Werkgroep Immigratie deel als coördinator voor zeven deelnemende Vlaamse opleidings- en nascholingsinstituten. In het tweede deel van het artikel gaan we hier verder op in.

4. En Vlaanderen en Brussel?

Het is hoog tijd dat ook Vlaanderen en Brussel met talensensibilisering kennis maken, alleen al omdat het concept zo goed bij onze situatie lijkt aan te sluiten. We sommen de troeven op:

- Meertaligheid

We leven in een officieel drietalig land met een officieel tweetalige hoofdstad die trouwens ook hoofdstad van Europa is. In de praktijk echter worden alleen al in Brussel meer dan 50 talen gesproken. In het Brusselse Nederlandstalige kleuteronderwijs is slechts een kleine minderheid van de gezinnen homogeen Nederlandstalig. Voor onze 'kenniseconomie', in een wereld die gekenmerkt wordt door 'globalisering' (migratie, Internet, multinationals...) is het van het grootste belang dat we onze talenkennis, waarin we een reputatie te verdedigen hebben, blijven onderhouden. De basis voor een goede persoonlijke meertaligheid wordt best gelegd op jonge leeftijd.

- Europees

Het is niet verwonderlijk dat de recente ontwikkeling van talensensibilisering, als onderwijskundige innovatie, gedragen is door Europese instanties. Het sluit immers perfect aan bij het Europese taalbeleid. De richtlijn voor het Europese taalbeleid is dat de Europese burger naast zijn moedertaal minstens twee andere Europese talen zou moeten kennen en daarmee gepaard een interculturele attitude ontwikkelen. In diverse documenten wordt gepleit voor het laten beginnen van taalonderwijs op zeer jonge leeftijd, bij voorkeur kleuterleeftijd, en voor het plaatsen van taalonderwijs in een breed kader van waardering van taaldiversiteit en openheid voor andere talen en culturen.

- Pluralistisch

Talensensibilisering impliceert waardering voor pluralisme, voor diversiteit. Het biedt de kans om even kennis te maken met talen die men later misschien nooit meer zal ontmoeten. Het verruimt de blik in een wereld die op taal- en cultuurgebied zeer sterk georiënteerd is op de dominante wereldtalen en -culturen. Een dergelijke verruiming is een verrijking (of verdieping) van kennis, want het helpt ons uit vastgeroeste patronen los te komen. Een simpel voorbeeld: als je maar  n taal kent kom je niet tot het besef dat spelling eigenlijk een vrij willekeurige conventie is; als je daarentegen pakweg Engels kent weet je dat de klank /i:/ nog op andere wijzen dan als 'ie' kan geschreven worden.

- Laagdrempelig

Voor talensensibilisering is geen wijzigingen nodig in leerplannen of eindtermen. De activiteiten kunnen met aangepaste leermiddelen geïntegreerd worden in het bestaande kader. Zo kan het binnen de taalvakken perfect als taalbeschouwing. Maar de mogelijkheden tot inpassing zijn nog groter indien men overweegt om vakoverstijgend te werken. Een les over afstandsmaten kan heel bijvoorbeeld boeiend zijn in taal- en cultuurvergelijkend opzicht: waarom meten wij met kilogram en kilometers en de Engelsen met pounds en miles?... Dit is aardrijkskunde, taal en geschiedenis tegelijk!

- Motiverend

Het aspect motivatie is uiterst belangrijk in werken met taal. Uit alle projecten is totnogtoe gebleken dat de leerlingen graag met activiteiten talensensibilisering bezig zijn. Niet alleen het onderwerp boeit hen, maar ook de aanpak. In het ontwikkelen van leermiddelen gaat men uit van een constructivistische opvatting van kennis en leren: leren is een actief, doelgericht en sociaal proces. Er wordt dus vaak gewerkt in groepen rond bepaalde probleemstellingen. Door samenwerking en via een proces van ontdekking worden strategieën uitgedokterd en oplossingen gezocht.

A. LEA-PROJECT GRAZ¹

1. Context

Opleidingen voor taaldocenten zijn traditioneel gericht op de didactiek van een specifieke taal. Ontwikkelingen in de huidige samenleving verplichten onderwijsinstaties echter de uitdagingen aan te gaan van meertaligheid en multiculturaliteit. Taalonderwijs moet verrijkt worden met vaardigheden die nodig zijn om om te gaan met linguïstische en culturele diversiteit, voor de opbouw van “democratisch burgerschap, sociale cohesie, wederzijds begrip en respect”. Sensibiliseren voor taal en cultuur is het middel bij uitstek om deze doelen te bereiken. De erkenning en aanvaarding van diversiteit leidt tot het ontwikkelen van positieve attitudes waarbij het individu diversiteit waardeert en daarnaar handelt. Het LEA-project speelt in op deze behoeften en richt zich op (toekomstige) taalleerkrachten.

In navolging van de *Common European Framework for Languages* zal een van de doelstellingen van de materialen die doorheen dit project ontworpen zullen worden, het ontwikkelen van een linguïstisch repertorium zijn, waarin alle taalvaardigheden een plaats zullen hebben. De materialen zullen tevens een multiculturele benadering voorstellen die nastreeft wat het *Framework* definieert als “de gunstige ontwikkeling van de hele persoonlijkheid en het gevoel van identiteit van de leerder ingevolge de verrijkende ervaring van het anders zijn in taal en cultuur”.

Een grondgedachte en activiteiten om democratisch burgerschap te bevorderen, sociale cohesie, wederzijds begrip en respect, zal een van de hoofddoelen zijn van de kit voor lesgevers van taalleerkrachten. Het LEA-project wil meertalige en multiculturele vaardigheden ontwikkelen bij taalleerkrachten en via hen bij studenten op alle mogelijke niveaus.

¹ Bron: www.ecml.at

Voorgaande projecten vb. Ja-Ling, hadden de leerlingen als doelgroep. Het LEA-project is daarentegen ontwikkeld voor taalleerkrachten. Het wil de het bewustzijn van de deelnemers voor meertaligheid en verschillende culturen bijbrengen en hun instrumenten geven om ook andere taaldocenten en taalleerders gevoelig te maken voor meertaligheid en multiculturaliteit.

Het project wordt geleid door een coördinatorteam van 5 leden. Het deelnemersteam bestond bij de eerste bijeenkomst² in Graz (Oostenrijk) uit 33 deelnemers uit 29 landen. Uiteindelijk gingen 24 van hen verder met het project. Werkgroep Immigratie vertegenwoordigt België in dit project en coördineert het voor zeven deelnemende Vlaamse opleidings- en nascholingsinstituten.

2. Doelstellingen

- Algemeen
 - Creëren van bewustzijn van diversiteit als sleutel van de maatschappij
 - Positieve houding ontwikkelen bij taaldocenten ten aanzien van alle andere talen en hun sprekers
 - Opleiding van taaldocenten verrijken door gebruik te maken van linguïstische en culturele diversiteit op individueel en maatschappelijk niveau
 - Veranderingen in het curriculum vergemakkelijken met als doel meertalige en multiculturele dimensies in te voeren in taalklassen
- Specifiek
 - Vragenlijst ontwikkelen om meningen van taaldocenten over meertaligheid en multiculturaliteit te analyseren
 - Basiskit voor taaldocenten ontwikkelen
 - Deelnemers trainen in gebruik van kit
 - Deelnemers kit laten uitproberen in eigen land
 - Op basis van feedback basiskit verbeteren en uitbreiden
 - Procesevaluatie
 - Publicatie definitieve versie van de kit

3. Actieplan

▪ 2004
- 16-17 januari: **bijeenkomst** van het coördinatorteam in ECML om
 - de activiteiten voor 2004 in detail te plannen en de taken te verdelen
 - een vragenlijst te ontwikkelen om de noden van taalleerders en –trainers te achterhalen met betrekking tot meertaligheid en multiculturaliteit
 - een ontwerp voor de LEA-website uitwerken
 - januari tot juni: coördinatorteam

² De bijeenkomsten gaan telkens door in het ECML: European Centre for Modern Languages, een instelling van de Raad van Europa te Graz, Oostenrijk.

- verspreidt de vragenlijst onder taalleerkrachten/trainers om de noden van taalleerders en –trainers te achterhalen met betrekking tot meertaligheid en multiculturaliteit
- herbekijkt materiaal voor culturen- en talensensibilisering, meertaligheid en multiculturaliteit
- maakt een basisontwerp van de kit, rekening houdend met de noden van de taalleerkrachten/trainers
- 25-26 juni: bijeenkomst van het coördinatieteam in ECML om
 - het basisontwerp herbekijken om materialen te ontwikkelen die opgenomen kunnen worden in de kit
 - materialen uit andere projecten herbekijken die ook toegevoegd kunnen worden aan de LEA basiskit
- juni tot november: coördinatorteam
 - werkt de materialen uit voor de basiskit die tijdens de eerste internationale workshop (januari 2005) naar voor gebracht zal worden
- 18-19 oktober: bijeenkomst van het coördinatieteam in ECML om
 - de definitieve versie van de materialen voor de basiskit vervolledigen
 - de eerste internationale workshop voorbereiden

▪ <u>2005</u>

- 26-29 januari: 4-daagse workshop in ECML om
 - de materialen van de basiskit voor te stellen
 - de deelnemers te trainen om meertalig en multicultureel bewustzijn te ontwikkelen in (taal)lerarenopleiding en om de trainingskit zelf te gebruiken
- Deelnemersprofiel: mensen die lesgeven aan (toekomstige) taalleerkrachten en die geïnteresseerd zijn in meertaligheid en multiculturaliteit en die
 - bereid en geplaatst zijn om de kit in te voeren en hem verder te ontwikkelen
 - er zich toe verbinden betrokken te blijven bij de volgende fases van het project door regelmatige feedback op de kit en aanwezigheid op de workshops
- februari tot juni: coördinatorteam en netwerkleden
 - herbekijken en passen de materialen van de basiskit aan aan hun eigen context samen met andere trainers van taalleerkrachten op nationaal niveau
- 1-2 juli: bijeenkomst van coördinatorteam en netwerkleden en ECML om
 - feedback te geven en de aanpassingen van de materialen te bespreken
 - de nationale trainingssessies voor te bereiden
- juni tot januari 2006: coördinatorteam en netwerkleden
 - zetten trainingen op in hun eigen landen

▪ 2006

- 20-21 januari: **bijeenkomst** van coördinatorensteam en netwerkleden en ECML om
 - bijdragen tot de basiskit te verzamelen en te bespreken, na ze uitgetoet in eigen land
- 22-23 januari: **bijeenkomst** van het coördinatorensteam in ECML om
 - het proces en de resultaten van het project te analyseren en te beoordelen
 - taken te verdelen voor het ontwerp van de eindpublicatie
- januari tot september: coördinatorensteam
 - bereidt de publicatie voor. Ze nemen hierin de resultaten van het project op alsook de verbeterde versie van de trainingskit
- 15-16 september: **bijeenkomst** van het coördinatorensteam in ECML om
 - het manuscript van de publicatie te bekijken en bespreken
- oktober: indienen van het definitieve manuscript

▪ 2007

- februari: **publicatie** van het materiaal

4. **DE BASISKIT**: materialen en activiteiten om een nieuw model van taalonderwijs te promoten

Inhoud

- Basisgedachte
- Oriëntaties van de kit
- Thema's van de activiteiten
 - sensibiliseren voor Portugees – woorden en diversiteit
 - linguïstische en professionele biografie
 - motivatie en attitudes
 - op zoek naar taaldiversiteit
 - confrontatie tussen taaldiversiteit en cultuurdiversiteit
 - meertaligheid ontwikkelen: lesmateriaal voor gevorderde studenten lerarenopleiding vreemde talen
 - culturensensibilisering en de ontwikkeling van multiculturele vaardigheden oud en nieuw model van taalonderwijs
- Voorbeelden van jaling-project
- Bibliografie

5. DEELNAME VAN WERKGROEP IMMIGRATIE AAN HET LEA-PROJECT

Tijdens de eerste workshop in Graz (26-29 januari 2005), werd het LEA-project uitgebreid voorgesteld. We probeerden heel wat activiteiten van de basiskit uit, gaven er feedback op en pasten ze aan. We werkten veel rond concepten als identiteit, taal, cultuur, diversiteit,

communicatie,... Het was heel verrijkend dit te doen in een groep met 33 deelnemers uit 29 verschillende landen die op het thuisfront allemaal met hetzelfde bezig zijn, namelijk taalonderwijs. Er werd ook aandacht besteed aan hoe je zo'n activiteit ontwikkelt, volgens de doelstellingen van de kit. Elke deelnemer moest zelf een activiteit van 3 uur maken als voorwaarde om verder deel te nemen aan het project. Zelf bereidden we een activiteit voor rond spreekwoorden in verschillende talen en culturen. Concreet betreft het een kaartspel met 18 spreekwoorden in 16 talen en een activiteit rond het schilderij "Vlaamse spreekwoorden" van Bruegel.

Tijdens de tweede bijeenkomst in Graz (20-21 januari 2006) waren er nog 24 deelnemers. We probeerden de nieuwe activiteiten uit, bespraken ze en gaven feedback. We bespraken eveneens hoe we de trainingen met de kit gingen uitvoeren in eigen land binnen lerarenopleidingen of opleidingscentra.

Werkgroep Immigratie werkt hiervoor samen met 7 Vlaamse opleidings- en nascholingsinstituten: Arteveldehogeschool Gent, Karel de Grote Hogeschool Antwerpen, Nascholing Brussel, Erasmus Hogeschool Brussel, Katholieke Hogeschool Mechelen, Europese Hogeschool Brussel en Steunpunt Intercultureel Onderwijs Gent. We kwamen al drie keer samen met hen. Tijdens de eerste bijeenkomst (17/12/04) gaven we een beschrijving van het LEA-project. Tijdens de tweede vergadering (04/03/05) gaven we een kort verslag van de eerste bijeenkomst in Graz en stelden we de basiskit voor. Op de laatste vergadering (03/06/05) stelden we de nieuwe activiteiten voor en maakten we een planning voor de toepassing van de activiteiten in de opleidings- en nascholingsinstituten. Volgende afspraken werden gemaakt: In de Arteveldehogeschool Gent werden al docenten (Frans, pedagogie, agogische, Nederlands) gevonden en activiteiten gekozen uit de kit zoals die nu bestaat (dit ook in Katholieke Hogeschool Mechelen). Bedoeling is in oktober te beginnen. Mogelijk met vrijwilligers die hier extra tijd aan willen besteden, want het voorziene totale aantal contacturen is zeer beperkt. In de Europese Hogeschool Brussel denkt men erover na om talensensibilisering zoveel mogelijk toe te passen als begeleid zelfstandig werk, waarbij studenten activiteiten ontwikkelen en materialen verzamelen en structureren. De nascholingsinstituten komen apart samen om de vormingsactiviteit concreet gestalte te geven. De volgende vergadering is gepland voor december. De feedback van de opleidings- en nascholingsinstituten op de kit worden gecentraliseerd op de Werkgroep Immigratie en meegenomen naar de derde bijeenkomst in Graz die voorzien is voor januari 2007. De bedoeling is dat dit alles resulteert in een definitieve publicatie van de materialenkit.
